

Overwegingen en advies vaccinatieproblematiek vanuit een antropologisch perspectief

Jaron Harambam

Advies

Hoewel ik de noodzaak begrijp van het bewaken en bevorderen van de volksgezondheid, wil ik hier benadrukken dat een pragmatische, geduldige en dialogische aanpak essentieel is bij het niet verder institutionaliseren van de maatschappelijke polarisatie die de vaccinatieproblematiek op dit moment kenmerkt. Voor- en tegenstanders lijken zich steeds verder in te graven, waardoor een doelmatige oplossing die zinnig is voor de grote massa steeds verder weg lijkt.

Ik wil dan ook ten sterkste adviseren *tegen* welke vorm van dwang ook, en in het bijzonder tegen de invoering van een algehele vaccinatieplicht. In het volgende wil ik uitleggen waarom dat niet alleen ethisch problematisch is, maar vooral waarom dat niet productief is, en alleen maar meer weerstand zal oproepen. Radicale tegenstanders zullen zich namelijk beroepen op gewetensbezwaren om onder de plicht uit te komen, en de twijfelende groep zal zich ontkend en niet serieus genomen voelen, wat de weerstand tegen de overheid en haar instituten alleen maar zal vergroten. De invoering van een vaccinatieplicht zal daarom simpelweg haar doel voorbij schieten, en tot meer weigeraars leiden.

Als alternatief stel ik voor dat de overheid vol gaat inzetten op een betere communicatie met haar bevolking (inclusief betere training eerste lijn (para)medici), en daarnaast op een betere dialoog tussen de verschillende stakeholders van dit maatschappelijk probleem, en idealiter ook op meer middelen voor onafhankelijk multidisciplinair wetenschappelijk onderzoek.

Om beter te communiceren als overheid is het van groot belang onderscheid te maken tussen de verschillende doelgroepen: de voorstanders, de twijfelaars en de tegenstanders. De twijfelende middengroep zou hierbij de meeste aandacht moeten krijgen. Dit zijn burgers die simpelweg vragen en zorgen hebben over de veiligheid, noodzaak en wenselijkheid van vaccinaties, en de overheid dient met zorg, geduld en respect hiermee om te gaan. Vaccinaties verplichten, of simpelweg harder roepen dat de wetenschappelijke consensus stelt dat het allemaal goed zit, werkt niet.

Dit komt omdat mensen niet (kunnen) luisteren als zij niet serieus genomen worden, zie bijvoorbeeld ook de bijdrage van prof. dr. Enny Das. Bovendien helpt het niet om meer feiten aan te voeren, het is geen tekort aan kennis van deze mensen, maar een botsing tussen een harde en koude overheid c.q. wetenschap, en de emotionele en levensbeschouwelijke

overwegingen.

De overheid dient daarom ruime middelen ter beschikking te stellen opdat eerstelijns (vaccinerende) (para)medici zorgvuldig en met de juiste cognitieve bagage kunnen luisteren naar en reageren op de zorgen en vragen van deze twijfelende groep ouders die hun kind(eren) zouden moeten gaan vaccineren. Dit betekent niet enkel meer tijd voor hen, maar een specifieke communicatie training aanbieden voor deze groep consulenten die zulke gesprekken moeten gaan voeren. Het zou zinnig zijn om deze interacties te monitoren en te leren van de verschillende ervaringen, en hier de trainingen weer op aan te passen.

Als toevoeging hierop zou de overheid voor een meer langdurige oplossing voor deze problematiek kunnen zorgen door een betere dialoog tussen de verschillende stakeholders van dit maatschappelijk probleem, bijvoorbeeld door het organiseren van deliberatieve fora die als doel hebben met alle relevante stakeholders tot een werkbare oplossing te komen waarbij niet alleen maar naar experts/wetenschap geluisterd wordt, maar ook naar andere belanghebbenden. Daarnaast zouden er meer middelen moeten komen voor onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek (dus niet gefinancierd door de farmaceutische industrie) waarin de complexiteit van het probleem vanuit verschillende wetenschappelijke disciplines onderzocht zal moeten worden.

Overwegingen

Dit advies is geformuleerd vanuit mijn expertise als socioloog/antropoloog op het gebied van complottheorieën, ik heb voor mijn proefschrift jarenlang etnografisch onderzoek gedaan in de wereld van mensen die zich op verschillende manieren met alternatieve zienswijzen op de waarheid omgaan (Harambam, 2017). Gedurende dit onderzoek ben ik verschillende mensen tegen gekomen die zich met vaccinaties bezighielden, maar ook heb ik veel contact gehad met anderen die de (epistemische) autoriteit van de wetenschap bekritiseerden en uitdaagden (Harambam & Aupers, 2015). Meer algemeen gesproken heb ik mij gespecialiseerd in de wetenschapssociologie, of de Science and Technology Studies (STS), die zich richt op het onderzoeken van de praktijk van de wetenschap en de interacties die zij heeft met buitenstaanders (e.g. Gieryn, 1999, Latour, 2004). Kenmerkend voor deze wetenschappelijke traditie, en mijn eigen onderzoek, is het benaderen van het onderzoeksveld met een agnostische houding tov de “echte” waarheid, en zowel de productie van wetenschappelijke als andersvormige kennis symmetrisch (dus op dezelfde manier en gelijkwaardig) te onderzoeken en te willen begrijpen. Persoonlijke ideeën over wat “echt” waar is staan namelijk volledig in de weg bij dit soort onderzoek naar kennisproducties.

Wat in de vaccinatieproblematiek centraal staat is een strijd om de waarheid van de veiligheid en noodzaak van vaccinaties. Maar waarom vallen verschillende groepen in onze samenleving, zoals anti-vaxxers, de wetenschap/overheid aan en hoe reageert de wetenschap hierop? Dit is wat ik onder andere

onderzocht hebt in mijn proefschrift. Nu is deze strijd om de waarheid niets nieuws. Sinds de opkomst van de wetenschap in de zestiende eeuw, heeft deze altijd moeten strijden om haar huidige positie als monopolist op de waarheid te verkrijgen en te behouden. Er is tegen kerk en aristocratie gestreden, andere vormen van kennis (ambachten, techneuten, kwakzalvers en spirituelen) werden weggewerkt en belachelijk gemaakt, maar ook burgers moesten overtuigd worden van de waarheid van wetenschappelijke kennis. Dit is niet alleen maar geschiedenis, ook vandaag de dag betwisten creationisten de Darwiniaanse evolutie, populisten noemen wetenschap ook maar een mening, overheden sturen wetenschap naar meer praktische domeinen, industrie financiert op mogelijke producten toegepast onderzoek, en ideologische tegenstanders van de kille harde rationaliteit van de wetenschap pleitten voor meer holistische, spirituele begrip van de wereld.

In deze context van onveranderlijke, maar wellicht verhevigde strijd over de autoriteit van de wetenschap en De Waarheid (post-truth) plaats ik deze *credibility contests* tussen de wetenschap c.q. overheidsinstututen als RIVM, ministeries, etc. en de anti-vaccinatiebeweging. Kort samengevat: de wetenschap/overheid wordt door anti-vaxxers gezien als corrupt (overgeleverd aan de belangen van Big Pharma), dogmatisch (enkel met materialistisch wereldbeeld), statistisch ingesteld (focus op statistiek en gemiddelden, waardoor geen aandacht voor individuele gevallen), feitelijk (ervaringen doen er niet toe), niet holistisch (nauwe kijk op gezondheid en ziekte), technologisch (geen aandacht voor het ontwikkelen van een eigen immuunsysteem), en elitair/afstandelijk (mensen hebben het gevoel niet serieus genomen te worden, tegen dichte deuren te praten, geen gehoor bij instanties vinden en ondertussen veel vragen, zorgen en leed hebben). Anti-vaxxers worden daarentegen neergezet als wantrouwende pseudowetenschappers die niet begrijpen hoe de wetenschap rondom vaccinaties werkt, die correlatie als causaliteit zien, die geen echte kritische houding hebben, maar last hebben van confirmatiebias, allerlei “mythes en alternatieve feiten” over vaccinaties verkondingen, resistent voor empirisch bewijs, en die uiteindelijk met hun alternatieve wereldbeeld gevaarlijk wantrouwen en angst zaaien, en zo de *herd immunity* in gevaar brengen.

Wat duidelijk wordt uit deze interacties, ideeën en beelden van elkaar is dat de strijd niet alleen om kennis gaat (wat is “echt” waar?), maar vooral ook erkenning (worden wij wel serieus genomen?), wie over dit soort zaken moet/mag beslissen en op basis van welke criteria (alleen wetenschappelijke feiten?). Mijn oproep tot meer dialoog en een betere communicatie met de verschillende groepen mensen in onze samenleving komt dus voort vanuit deze bevindingen dat het niet alleen maar over kennis gaat (meer feiten helpen niet), maar dat er in onze open en democratische samenlevingen verschillende geluiden/ideeën/perspectieven/wereldbeelden bestaan welke vaak verdreven en geridiculiseerd worden, vooral als deze botsen met een

technocratisch, wetenschappelijk discours. Denk aan de vele niet-stemmers en aanhangers van populistische partijen die zich niet gezien en gehoord voelen, aan de religieuze groeperingen (christelijken, Joden en vooral ook moslims), aan de meer alternatieve groeperingen die spirituele holistische kijk op de werkelijkheid hebben, en ga zo maar door. Het is de taak van de overheid om met al deze groepen in ieder geval met respect en zorg om te gaan, hen serieus te nemen, en vooral ook deel te laten nemen aan het politieke besluitvormingsproces, zeker als dat gaat om maatschappelijke vraagstukken die hen betrekken. De STS heeft veel geëxperimenteerd met dit soort multi-stakeholder fora, welke goed ter inspiratie kunnen dienen om in de toekomst robuustere en democratischere manieren te kunnen vinden om met complexe publiek-wetenschappelijke vraagstukken om te gaan (e.g. Arksey, 1998; Callon et al 2009; Latour, 2004; Rabeharisoa et al., 2014).

Ik hoop u hiermee van een ander perspectief op de vaccinatieproblematiek te hebben voorzien, maar mochten er nog vragen en/of opmerkingen zijn over dit advies, de overweging of mijn onderzoek, dan licht ik dat graag nog eens verder toe.

Literatuur

- Arksey, H. (1998) *RSI and the experts: The construction of medical knowledge*. London: University College London Press.
- Callon, M., P. Lascoumes en Y. Barthe (2009) *Acting in an uncertain world: an essay on technical democracy*. Cambridge: MIT Press.
- Gieryn, T. F. (1999). *Cultural boundaries of science: Credibility on the line*. University of Chicago Press.
- Harambam, J., & Aupers, S. (2015). Contesting epistemic authority: Conspiracy theories on the boundaries of science. *Public Understanding of Science*, 24(4), 466-480.
- Harambam, J. (2017). "The Truth Is Out There": Conspiracy culture in an age of epistemic instability. Rotterdam: Erasmus University.
- Latour, B. (2004). *Politics of nature*. Harvard University Press.
- Rabeharisoa V., T. Moreira en M. Akrich (2014) Evidence-based activism: Patients', users' and activists' groups in knowledge society. *BioSocieties*, 9(2): 111-128.